

Landskap: Småland Upptecknat av: Gunnar Lövroth
Härad: Mo. Adress: Hälsjöholm.
Socken: Stenåker & Skult. Berättat av: Axel Gustavsson.
Uppteckningsår: 1936. Född år 1871 i Stenåker & Skult. Sn.

Uppteckningen rör

Järnmalmens upptäckt
sid. 1-5.

Järnmalmsupptagning.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Gustavsson har själv varit med om malmsupptagning i Stengårdshultsjön. Inligt hans uppgifter var det för 40-45 år sedan, som malmsupptagningen slutade. Malmen, som togs upp, köptes till Mariholms masugn i Åsenlösa socken. Gustavsson har ännu kvar de flesta av redskapen för malmsupptagningen i rel. helt skick.

Malmsupptagningen skedde i Stengårdshultsjön alltid under vintern, så snart isen höll kunde man syssla med detta arbete. Man högg så upp en runt hål i isen 3-4 fot i diameter, och genom detta skedde upptagningen. Man stack så ner stora "raker", som användes

att dra ihop malmen med på sjöbotten.
De voro av trä, en plankor på 90 cm. längd
och 23 cm. bredd och med svagt upprättande
sidokanter, hade mill på ett fyrkantigt
hål varigenom ett grovt träskäp på cir-
ka 10-12 m. fästes. Med denna raka
skrapades ihop malm i högar "kuva",
nära under hålet i isen. Det skeddde
genom att med skäpet "bänna" mot is-
hålets kantar. För att underlätta tryc-
ket av det tunna skäpet, som man lade
mot axeln under detta arbete, lade
man under skäpet på axeln ett "ok",
som var en träbit, 40 cm. lång och 12 cm.
bred, som formades i böjd linje så att
det näppelunda passade till axels form.
På baksidan av loket var en ränna i

vitken skaflet på rakan lades. I dets
nedre kant voro fästa två läderremmar
som med en lädarens anordning gingo
ner under armen och om armhållan på
andra armen. Linnedone förekom att ra-
kan hade mera speciell form. Det var
som malmen lag i större stycken,
skorpor. Så var den stora tvärs emot
skaflet sittande bröden försedd med
taggar på kanten, härmed gick det lättare
att få loss malmskorporna.

Sedan gällde det att få upp malmen.
Då såg man mer genom hålet på
isera stora "skorpor" att samla den i. Dessa
voru runda av järn med botten av stål-
trådträt. De voro fästade vid skaflet av
trä som voro cirka 7 alnar långa. Själva

skopans diam. 47 cm. och höjden i kanten
10 cm. I dessa skopor som sänktes ner
på götollen skrapades så all den hop-
samlade malmen, som låg runt om-
kring och intill, medelst "kastarekerna",
som även voro av järn. De bestodo av en
järnskiva, längd 27 cm. o. bredd 15 cm, som
var uppböjld några cm. i ena kanten, där
ett skaft av trä om cirka 7 alnars längd
satt. Med dessa kastareker skrapade och
liksom skryflade man så malmen i sko-
pan. Då denna så var full drogs den
upp och malmen skulle nu vaskas
innan den transporterades bort. Detta
skedde medelst ett "vaskesäll", som
bestod av en kant av grov träspån och
med handtag på kanten av trägren samt

— 5 —

5119

boten av stältrådsnät. Vinn. var 50 cm. och kantens höjd 16 cm. Med dessa såll fick man så bort diverse sand, jord m.m., som följt med upp.

Sedan var malmen färdig att köras till masugnarne. Sagsmannen kom ej illång något bestämt om priser o. dyg. men menade att man fick ungefär 1 krona för vart skeppens malmen.

Se bifogade foton!

5,
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Rakva.

I

5119.

Skopov.

II

Hasterahonna.

III

Vaskisall.

IV

Landskap: Småland

Upptecknat av: Gunnar Hobroh

Härad: Mo

Adress: Hässleholm.

Socken: Stengårdshult

Berättat av: Axel Gustavsson

Uppteckningsår: 1936

Född år 1871 i Stengårdshults sn.

FOLKLIVSARKIVET
LUNDJärnmalmstopptagning.

Gustavsson har själv varit med om malmupptagning i Stengårdshultssjön. Enligt hans uppgifter var det för 40-45 år sedan, som malmupptagningen slutade. Malmen, som togs upp kördes till Marieholms masugn i Åsenhöga socken. Gustavsson har ännu kvar de flesta redskapen för malmupptagningen i rel. helt skick.

Malmupptagningen skedde i Stengårdshultssjön alltid under vintern, så snart isen höll kunde man syssla med detta arbete. Man högg så upp ett runt hål i isen 3-4 fot i diameter, och genom detta skedde upptagningen. Man stack så ner stora "raker", som användes att dra ihop malmen med på sjöbotten. De voro av trä, en planka på 90 cm. längd och 23 cm. bredd och med svagt uppstående sidokanter, hade mitt på ett fyrkantigt hål varigenom ett grovt träskäft på cirka 10-12 m. fästes. Med denna raka skrapades ihop malm i högar, "kuva", nära under hålet i isen. Det skedde genom att med skäftet "bänna" mot ishållets kanter. För att underlätta trycket av det tunga skäftet, som man lade mot axeln under detta arbete, lade man under skäftet på axeln ett "ok", som var en träbit, 40 cm. lång och 12 cm. bred, som formades i böjd linje så att det någorlunda passade till axelns form. På ovansidan av oket var en ränna i vilken skäftet på rakan lades. I okets nedre kant voro fästa två läderremmar som med en läderremsanordning gingo ner under armen och om armhålan på andra armen. Stundom förekom att rakan hade mera speciell form. Det var om malmen låg i större stycken, skorpor. Då var den storatvårs emot skäftet sittande brädan försedd med taggar på kanten; härmed gick det lättare att få loss malmskorpora.

Sedan gällde det att få upp malmen. Då sänkte man ner genom hålet på isen stora "skopor" att samla den i. Dessa voro runda av järn med botten av ståltrådsnät. De voro fästade vid skäft av trä som voro cicka 7

alnar långa. Självasskopans diam. 47 cm. och höjd i kanten 10 cm. I dessa skopor som sänktes ner på sjöbotten skrapades så all den hopsamlade malmen, som låg runt omkring och intill, medelst "kasterakerna", som även voro av järn. De bestodo av en järnaskiva, längd 27 cm. o. bredd 15 cm., som var uppbjöd några cm. i ena kanten, där ett skaft av trä om cirka 7 alnars längd satt. Med dessa kasteraker skrapade och liksom skyfflade man så malmen i skopan. Då denna så var full drogs den upp och malmen skulle nu vaskas innan den transporterades bort. Detta skedde medelst ett "vaskesåll", som bestod av en kant av grov träspån och med handtag på kanten av trägren samt botten av ståltrådsnät. Diam. var 50 cm. och kantens höjd 16 cm. Med dessa såll fick man så bort diverse sand, jord m.m., som följt med upp.

Sedan var malmen färdig att köras till masugnarna. Sagesmannen kom ej ihåg något bestämt om rpiser o.dyl. men menade att man fick ungefär 1 krona för vart skeppund malm.

Se bifogade foton!

Raka.

Skopor.

Kasterakorna.

Vaskesåll.

